

A propòsit de l'acció, l'estructura i el canvi

Josep Maria Masjuan

Universitat Autònoma de Barcelona

josepmaria.masjuan@uab.es

Resum

L'objectiu d'aquest article és el d'aportar elements de reflexió sobre alguns conceptes clau de la sociologia que, malgrat que són tan antics com la disciplina mateixa, encara mantenen un cert nivell de polèmica. El fil conductor d'aquesta reflexió és la relació entre el coneixement sociològic i les aportacions de Darwin, i, per tant, entre l'evolució biològica i el canvi social. Aquesta reflexió es fa de la mà d'uns quants autors que, a parer meu, malgrat les seves diferències són complementaris en molts aspectes i permeten tenir una visió integradora molt útil als estudiants a qui va dirigit principalment l'article.

Paraules clau: Darwinisme/societat, predisposicions/hàbits, evolució biològica/canvi social.

Abstract

The aim of this article is to contribute with elements of reflection on some key concepts of sociology which, although being as old as the discipline itself, still keep a certain level of controversy. The guiding thread of this reflection will be the relationship between sociological knowledge and Darwin's contributions and, therefore, between biological evolution and social change. This reflection will be made by some authors who, despite their differences, may be complementary in many aspects and allow for an enlightening and useful integration for the students of sociology to which this text is especially addressed.

Key words: Darwinism and society, predispositions and habits, biological evolution and social change.

Sumari

1. L'individu i la societat en el marc de l'evolució 2. La construcció de l'individu: instints, motivacions, hàbits, consciència 3. La construcció de la societat: grups, institucions, societats	4. L'evolució de la societat i els seus mecanismes 5. Algunes aportacions epistemològiques 6. Discussió Bibliografia

L'objectiu d'aquest article és el d'aportar elements de reflexió sobre alguns conceptes clau de la sociologia, que, malgrat que són tan antics com la mateixa disciplina, encara mantenen un cert nivell de polèmica. Aquesta reflexió es farà de la mà d'uns quants autors que, a parer meu, són aclaridors. En darrer terme, l'article està orientat principalment a les classes de sociologia.

1. L'individu i la societat en el marc de l'evolució

Els debats que sovint es plantegen entre científics socials sobre les relacions entre l'agència i l'estructura, o en una altra versió del mateix problema entre l'individu i la societat, sovint obliden de situar el tema en el marc més general de l'evolució de la vida. Les formes de cooperació i de competència són presents des dels primers moments de la història de la vida i per força quan l'espècie humana apareix sobre la Terra desenvolupa formes competitives i de cooperació que estan fortament relacionades amb les que han desenvolupat els altres mamífers, sobretot els primats més propers. Des d'aquesta perspectiva, la consciència i la capacitat d'elecció humanes són el producte de l'evolució i la selecció natural, i les estructures socials de cooperació i competència no sorgeixen del no-res sinó que són formes més evolucionades de les que prèviament desenvoluparen els primats més emparentats amb els humans.

Charles Darwin ha estat més o menys oblidat pels sociòlegs actuals atès que la seva teoria va arribar a la sociologia de la mà de H. Spencer, que no la va interpretar correctament. Aquest autor va ser molt presoner de la seva pròpia ideologia, la qual es trobava condicionada pel context social de l'època i el país en què va viure.

La sentència que sintetitza més bé la teoria de l'evolució és del mateix Darwin quan afirma que el mecanisme central és *l'herència amb modificació que un cop produïda actua sota pressió ambiental*. Les modificacions es refermen si tenen com a resultat organismes més adaptats a un entorn determinat, que són capaços de tenir més descendència, o en canvi desapareixen en el cas contrari a causa del mecanisme de la selecció natural. Com és sabut, els canvis en l'herència són deguts fonamentalment al mecanisme de la mutació genètica, que es produeix a l'atzar, i al mecanisme de la recombinació genètica, que és el resultat de la reproducció sexual.¹

Situar l'evolució de l'espècie humana i de les societats humanes en el context més general de l'evolució de la vida implica descartar d'una vegada per sempre l'existència d'un tall dràstic i radical en els mecanismes que fan possible aquesta evolució. El procés d'humanització, entès com el procés de construcció de l'ésser humà a partir de la interacció social i la cultura, no es pot separar totalment del procés d'hominització, entès com la construcció de l'espècie a partir dels mecanismes evolutius de l'herència, la mutació i la selecció natural. El fet que

1. Altres mecanismes secundaris perquè es fonamenten en els anteriors tenen a veure amb la distribució de les poblacions: la deriva genètica i les migracions.

durant un llarg període de temps puguem parlar de l'evolució genètica i cultural que es condicionen l'una a l'altra obre noves perspectives i sens dubte té conseqüències importants per al desenvolupament de la sociologia.

2. La construcció de l'individu: instints, motivacions, hàbits, consciència

E. O. Wilson, fundador de la sociobiologia, ja fa anys que va fer aportacions rellevants en aquesta direcció, moltes de les quals les podem trobar ben resumides en un llibre relativament recent (Wilson, 1998), el qual, fins i tot pels que no combreguen amb les seves idees, ha de ser de lectura profitosa atesos els coneixements amplis que té del món animal. Alguns autors d'aquest corrent, com ara Lopreato (1999), han atribuït la crisi de la sociologia precisament a l'abandó de Darwin.

Simplificant el seu pensament, podríem resumir les idees principals de Wilson en els trets següents:

- a) L'herència genètica condiona la conducta dels humans de tal manera que els trets culturals tenen un component biològic molt important. La ment individual absorbeix alguns trets culturals, disponibles en l'entorn, guiada per les regles epigenètiques heretades pel seu cervell individual. Mentre que la cultura s'ha de reconstruir a cada generació mitjançant la socialització, les regles epigenètiques romanen pràcticament constants. Aquestes regles es tradueixen en trets neurològics que ens predisposen a veure el món d'una manera determinada i a aprendre determinats comportaments preferentment a uns altres i en molts casos mostren una gran variabilitat entre individus.
- b) L'herència genètica i cultural es condicionen mútuament i coexisteixen en el temps. Els dos milions d'anys previs al neolític han marcat profundament la conducta dels humans.
- c) El mecanisme fonamental de l'evolució ha estat la selecció natural, de manera que el que ha fet la cultura, almenys fins a temps molt recents, ha estat afavorir la supervivència genètica de determinats individus i no d'altres. Aquesta tercera característica és la més discutida per altres autors de diferents camps que acceptarien les altres dues sense cap mena de dificultat.
- d) Quasi totes les diferències entre societats són el resultat de la cultura, en canvi dintre d'una mateixa societat varien molt els gens del comportament.

2.1. A propòsit dels instints

Contràriament al parer dels sociobiòlegs, molts autors del corrent principal de la sociologia tendeixen a considerar que els humans actuals, quan neixen, tenen una ment totalment oberta a les demandes i als estímuls de l'entorn, de manera que la conducta és el resultat de la socialització. Les coses no són tan senzilles i una manera d'imaginar el procés pot ser pensar que els condicionants genètics fixen

els límits a l'evolució cultural possible, i al seu torn les característiques de l'entorn condicionen les possibilitats d'una determinada estabilització genètica.

És veritat que les *conductes instintives* són patrons molt complexos heretats de conducta, la qual cosa s'ajusta poc a la manera d'actuar dels humans, que orienten la seva conducta d'una manera molt més flexible gràcies a les capacitats, genèticament heretades, del cervell humà. Per tant, en el cas dels humans és més adequat parlar de *predispersions genètiques*, com quelcom més flexible que les conductes instintives però també més determinat que la simple potencialitat biològica.

L'avenç de la genètica ha estat en aquests darrers temps molt important i ens ha aclarit que molt poques coses, sobretot en el terreny de la conducta, depenen d'un sol gen, això comporta no tenir una visió gaire simplista de com s'expressen els condicionants genètics. Pot ser aclaridora una referència recent d'un dels pares del descobriment de l'estructura del genoma:

Bueno, todo el mundo sabe que hay muy pocos casos en los que un solo gen puede suponer una gran diferencia. La anemia falciforme, por ejemplo, o algunos colores de los ojos. En la mayoría de los casos, para cualquier comportamiento existen varios genes que lo influyen, como en la esquizofrenia. Sabemos ya, que en el comienzo del alzheimer hay distintos genes que poseen un efecto claro y seguramente actúan a través de la misma ruta. Pero, ¿cómo es posible comprender fenómenos que suceden como resultado de la influencia de mucho más que un gen?, ¿qué métodos se pueden utilizar para ello? No creo que haya una respuesta sencilla a esto. Ahora la gente se da cuenta de que muchas condiciones mentales, como la esquizofrenia o el autismo, poseen un componente genético. Hace 30 años ni siquiera se pensaba en esto. Se creía que los padres no trataban al niño correctamente. Esto es un gran cambio, pero existe la tendencia a ir demasiado lejos en el sentido opuesto.²

Com ja és sabut, la genètica actual treballa en termes de poblacions, en el conjunt de les quals el patrimoni genètic fonamental és comú a tota l'espècie, però es dona una determinada distribució de freqüències entorn a les petites variacions d'aquest patrimoni, algunes de les quals, quan les circumstàncies canvien, poden ser més adaptatives i per tant augmentar la seva presència en determinats contextos climàtics. Aquestes diferències entre poblacions, que han donat lloc a les diferències ètniques, són molt més petites que les variacions que es donen dintre d'una mateixa població. Aquestes variacions internes dintre de les poblacions són les importants a l'hora de contribuir a explicar determinades característiques.

Sota aquesta perspectiva, podem plantejar-nos, a manera d'exemple extrem, el fenomen del terrorisme suïcida. Unes determinades condicions socials sens dubte fan que la taxa de persones que posen en pràctica el terrorisme suïcida augmentin en una determinada població, i potser aquí ha d'acabar la feina dels

2. Francis CRICK (2002), «En biología no hay leyes, solo mecanismos», *El País*, 14 de juliol.

sociòlegs, com deia Durkheim. Però si volem acabar d'explicar el fenomen, necessitem indagar en les accions individuals i les seves motivacions i serà llavors quan no tindrem més remei que preguntar-nos si no deu existir una certa predisposició biològica que s'activa en determinades circumstàncies socials i que es distribueix de manera desigual entre la població, atès que les mateixes condicions d'adoctrinament, de fanatisme o de pobresa generen només un nombre limitat de persones disposades a tenir aquest tipus de conductes.³

Una situació relativament diferent és la que fa referència al sexe i a les predisposicions biològiques que poden facilitar un tipus de comportament diferencial entre homes i dones. Els homes i les dones tenen una diferència cromosòmica que es tradueix en un funcionament hormonal diferent, que al seu torn genera diferències en el cervell que es desenvolupen a partir del quart més de la gestació.⁴

Entre les diferències conductuals amb fonament biològic entre homes i dones que semblen plenament establertes hi ha la millor intuïció i fluïdesa verbal de les dones, les millors capacitats espacials en el cas dels homes i la diferent orientació de les conductes agressives entre tots dos, en el cas dels homes amb més presència de la violència física i en el cas de les dones, de la violència simbòlica (Tobeña, 2001).

És a dir que les potencialitats biològiques dels dos sexes en el terreny conductual manifesten una multitud de trets que s'expressen segons les circumstàncies socials i culturals, això no obstant les probabilitats de manifestar alguns trets conductuals és més freqüent entre els homes i en canvi les probabilitats d'expressar-ne uns altres és més alta entre les dones en circumstàncies semblants, la qual cosa no comporta pas necessàriament que hi hagi cap tret que no el puguin expressar ni els homes ni les dones. Dos milions d'anys en els quals els papers lligats al sexe són molt dependents d'una condició fonamental de diferència entre sexes lligada a la reproducció de l'espècie, fan més que probable que s'hagin estabilitzat propensions diferents seleccionades adaptativament per la selecció natural.

Una afirmació d'aquest tipus no vol dir que la pressió cultural en una determinada època històrica no pugui exagerar els trets en una certa direcció ni, en sentit contrari, que no pugui fer disminuir els efectes lligats als gens. Només vol dir que la força que s'ha de fer per aconseguir-ho és diferent. Tampoc no vol dir que la construcció històrica d'aquesta realitat sigui aliena a qüestions de poder

3. Walter LAQUEUR (2002), «Terror suicida: hechos y mitos». *La Vanguardia*, 19 de juliol. L'autor de l'article és director del Centre d'Estudis Estratègics de Washington.
4. Les diferències anatòmiques fonamentals són:
  - El cos callós, que és un conjunt de fibres nervioses que connecten els dos hemisferis, el qual és més gros en les dones, i això afavoreixi una comunicació millor entre els hemisferis, la qual cosa fa que la parla es processa en les dones d'una manera més difusa.
  - L'hipotàlem, que regula el funcionament hormonal i té una gran importància en la regulació de la conducta sexual i les emocions. En aquest sector del cervell hi ha un nucli que és més gran en els homes que en les dones.

atès que les diferències de poder, lligades als diferents rols poden haver sorgit molt aviat i condicionar fins i tot l'evolució genètica per selecció natural a partir del mecanisme descrit com la coevolució dels gens i la cultura.

Els sociobiòlegs han fet interessants estudis que mostren la importància de la constitució diferent de l'home i la dona pel que fa als gamets reproductius —espermatozous i òvuls— i la seva importància en els processos de la selecció de la parella sexual. Les seves aportacions faciliten la comprensió de fenòmens d'abast universal, com una conducta diferent entorn de l'aparellament entre els homes i les dones.

En resumen, el comportamiento humano depende fundamentalmente de pautas innatas que compartimos con muchos otros animales, pero la experiencia y el aprendizaje nos brindan muchas posibilidades para modular los impulsos innatos, controlándolos, reprimiéndolos o incluso orientándolos. Por ejemplo, las pautas de cortejo y seducción de los humanos son similares, en cierto sentido, a las de otros mamíferos e incluso a las de las aves. El macho luce sus cualidades y su riqueza, mientras que la hembra valora el nido y los recursos que pueda aportar el macho. En los humanos ocurre de forma parecida, si bien el conocimiento puede facilitar o reprimir la iniciativa del impulso de aproximación a una posible pareja, y el lenguaje nos permite una gran variedad de discursos seductores, junto a la posibilidad de conseguir una hipoteca para comprar el nido-casa. Pero la base de la conducta es parecida. (Acarín, 2002)

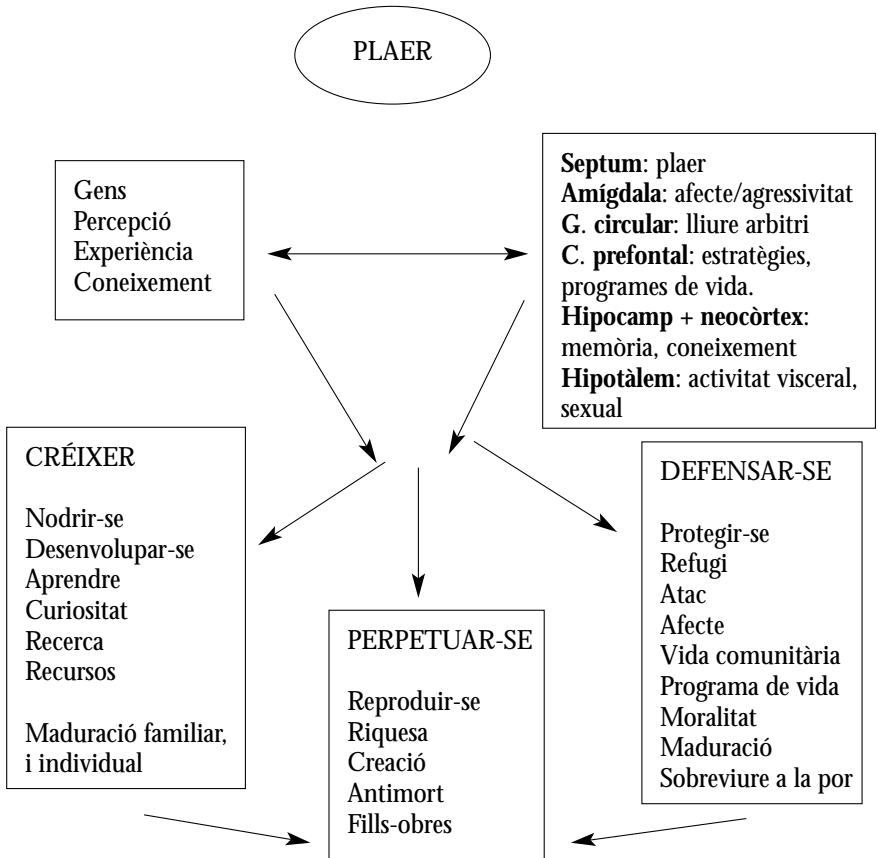
Els sociòlegs, i no cal dir els economistes, s'han d'aclarir si s'apunten a l'epistemologia disciplinària durkhemiana —explicar els fets socials per altres fets socials—, la qual cosa òbviament no esgota l'explicació, o bé a la weberiana, que a més vol arribar a comprendre les accions individuals. Si el punt de vista els el segon, no podem mirar cap a l'altre cantó i prescindir olímpicament de la psicologia i de la biologia.

2.2. *A propòsit dels motius*

Nolasc Acarín esquematitza les motivacions dels humans segons la figura 1.

Els impulsos tenen relació amb àrees i nuclis del cervell i són fruit d'adaptacions filogenètiques. La satisfacció de l'ansia de plaer, en molt diverses formes, és l'instrument biològic que orienta la vida cap a la perpetuació.

Aquests impulsos orienten els humans, igual que altres animals, cap a objectius molt simples: la consecució del plaer i la perpetuació, els quals es concreten en un conjunt de tendències que l'autor, a partir de l'estructura neurològica, agrupa en els tres grans conjunts que mostra el gràfic següent.

Figura 1. Paradigma de la motivació. Extret de N. Acarín, *op. cit.*, p. 226.

Mediante la selección natural se moldean las estructuras cerebrales y la conducta de los individuos. Por ejemplo, gracias a nuestros genes, los humanos nacemos con una estructura olfatoria muy precaria en comparación con otros mamíferos, para quienes la olfacción es un instrumento fundamental. Fue a partir de la estructura olfatoria de los mamíferos más primitivos que la selección adaptó el aparato emocional de los humanos, el sistema límbico. El aprendizaje emocional a lo largo de los primeros años de la vida influye en la capacidad para sentir o expresar las emociones, la experiencia moldea nuestra habilidad emocional, la motivación y la conducta están filtradas por las emociones de satisfacción / insatisfacción. Arropados por las emociones, los impulsos se desarrollan y diversifican en distintas tendencias. (Acarin, 2002)

La importància que, a parer meu, té un text com aquest per un sociòleg és adonar-se de com es produeix la relació entre experiència i herència biològica

i de com tot plegat es tradueix en estructures cerebrals concretes, les quals sovint queden molt fixades en els primers anys de vida, sobretot aquelles que estan més lligades a les àrees més primitives del cervell, com ara les emocions.

Les malalties mentals, per exemple, no són només problemes «del cervell», sinó que responen a una «susceptibilitat genètica que s'expressa en forma de trastorn a partir d'un desencadenant ambiental». (op. cit., p. 234). Contràriament al que s'havia pensat, aquests trastorns cristal·litzen en estructures neuronals i d'aquí ve la importància, encara que no exclusiva, dels fàrmacs per compensar els dèficits en neurotransmissors cerebrals i també les dificultats de la seva curació.

2.3. A propòsit dels hàbits

D'una manera explícita o implícita, els sociòlegs sovint s'expliquen els hàbits només com a producte de la socialització, amb la qual cosa es manté en el rerefons aquella idea que la psicologia conductista heretà de la filosofia escolàstica dualista, que la ment d'un infant quan arriba en aquest món és «tanquam tabula rasa».

Contràriament, tal com hem vist anteriorment i Veblen ja va explicar seguint la psicologia dels pragmatistes americans, la socialització actua sobre un organisme que ha estat el resultat de l'evolució i que, per tant, ha acumulat predisposicions que estan perfectament estructurades en el cervell de manera semblant però no totalment idèntica en tots els humans. Aquest procés té conseqüències per a la vida social i també per a la sociologia:

- La socialització actua sobre una potencialitat genètica general i sobre unes determinades predisposicions més específiques. Aquest fenomen té conseqüències molt concretes en el terreny conductual, com ara que unes coses s'aprenen a pensar i a fer de manera més fàcil que unes altres.
- Els hàbits no s'emmagatzemen en la ment, sinó que tenen una traducció estrictament material en el cervell sobre la base de mecanismes neuronals i hormonals, molts dels quals es desenvolupen fonamentalment en l'etapa embrionària i això genera estructures materials a vegades impossibles de modificar.
- Els hàbits són, doncs, el resultat interactiu entre les predisposicions genètiques i els aprenentatges dels individus a partir principalment de la socialització, però també a partir de l'experiència, tant en el nivell de l'acció com en el nivell del pensament i de l'emoció.

2.4. A propòsit de la consciència i la racionalitat

Veblen es va adonar clarament que un correcte plantejament entre l'agència i l'estructura en el cas dels individus humans requeria superar el dualisme causal entre la causalitat i la intencionalitat, és a dir, plantejar-se des de bases científiques la temàtica de la ment i el cos, i en va donar vies de solució adequa-

des als coneixements de l'època, al mateix temps que iniciava una extensa exploració de les interfícies entre la teoria social i la psicologia fonamentada biològicament. Aquests camins han estat molt ben continuats per un economista britànic que pertany a l'escola de l'anomenat «vell institucionalisme» que es diu Geoffrey M. Hodgson (1995 i 1996).

- La intencionalitat i la decisió són també el resultat d'un procés evolutiu del cervell i per tant s'estructuren com en un nou pla sobre la base dels hàbits. Les creences també queden fixades i justament orienten les preferències en les decisions. Que moltes accions humanes siguin fetes inconscientment a partir d'hàbits apresos no treu que una de les adquisicions de l'espècie sigui la flexibilitat i per tant la possibilitat d'elegir entre objectius i entre diferents camins per assolir-los. És fonamental adonar-se que les decisions no versen només sobre els mitjans per assolir unes finalitats determinades, en el sentit de la racionalitat instrumental dels economistes, sinó que també cal elegir els objectius i que unes i altres estan condicionades pels processos evolutius. És a dir, no es poden tractar les preferències com si estiguessin fixades ahistòricament.⁵

Com els altres animals, l'home és un agent que actua en resposta als estímuls aportats per l'entorn en què viu. Com altres espècies, ell és una criatura d'hàbits i propensions. Però en un grau més elevat que altres espècies, els éssers humans assimilen mentalment els continguts dels hàbits sota els quals guien els seus actes, i aprecien la tendència d'aquests hàbits i propensions [...] Per una necessitat selectiva, l'ésser humà està dotat amb una tendència cap a l'acció intencional. (Veblen, 1898, 1934)

- La possibilitat de respondre a l'entorn d'una manera flexible i intel·ligent és també el resultat de l'evolució i per tant és una resposta adaptativa. Així doncs, no es pot tractar la decisió com una cosa independent de les propensions i els hàbits construïts sobre aquestes. Les sortides del cervell són una barreja de propensions, hàbits i judicis.
- Les decisions humanes algunes vegades són conscients, és a dir, són experimentades com a pròpies i responen a processos de valoració dels avantatges i els inconvenients, tant pel que fa als objectius com pel que fa als mitjans per assolir-los. La consciència, com diu Searle (1999), és un fenomen biològic que passa en el cervell com la digestió passa a l'estòmac, però consisteix en estats i processos interns qualitius i subjectius, que tenen una ontologia de primera persona i per tant són d'un nivell jeràrquic diferent que els altres fenòmens naturals que tenen una ontologia de tercera persona, i es correspon al que Bunge (1979) anomena un «efecte emergent del cervell». En aquest marc, una decisió pot ser tractada com una causa

5. La flexibilitat del cervell humà és, segons alguns autors, una resposta adaptativa en un context de canvis molt ràpids i importants de l'entorn (Peter J. Richerson i Robert Boyd).

que determina una creença o una acció a partir de les representacions mentals, només que la determinació ha de superar un decalatge entre els hàbits estructurats —desigs, rutines, creences— i el que realment realitza o pensa l'agent, aquest decalatge és experimentat com la llibertat.

[...] la especie humana dispone de un zócalo neural arcaico (cerebro antiguo), en el que el registro de todos los comportamientos animales sigue entero como garante de la vida. Pero además, y ésta es la originalidad, el cerebro humano dispone de una capacidad de comportamiento aleatorio, aquello que denominamos «libertad», sea cual sea el significado profundo que quiera darse a la palabra, fruto de un sistema caótico determinista (el cerebro) que se caracteriza por la imprevisibilidad, y la capacidad de dar respuestas que escapan al puro condicionamiento genético o fisiológico. Ahí está la ruptura del estereotipo, y esto es retenido por la selección natural, para dar paso a la profundidad personal y a la arquitectura social que funcionan con elementos nuevos añadidos a los puramente instintivos. (Nogués, 1999)

- Els individus també poden actuar irracionalment segats per les emocions o dominats per hàbits mentals que poden ser en alguns casos fatalment determinats per mecanismes genèticament heretats, com es el cas de determinades malalties mentals, on les possibilitats de la decisió raonada queden pràcticament anul·lades.

3. La construcció de la societat: grups, institucions, societats

3.1. *A propòsit de les institucions i els grups*

Reduir el procés d'institucionalització als efectes agregats de la interacció entre els humans, com volen alguns sociòlegs vinculats a l'individualisme metodològic, no situa bé el problema, atès que oblidia la historicitat de l'hominització/humanització. Les normes socials compartides estan ancorades en la història de l'espècie i forçosament tenen una base que obeeix a les regles de la selecció natural. Els humans viuen en grups institucionalitzats i per tant és evident que tots els individus de la nostra espècie tal com és en l'actualitat han nascut en un grup amb normes institucionalitzades. En aquest sentit, primer és la societat que l'individu. Sembla obvi, però, que el procés d'institucionalització d'unes normes concretes de cooperació i competència té un origen genètic, atès que els primats, per no anar més lluny, també cooperen i competeixen.

No cal estranyar-se, doncs, que la cooperació entre parents sigui més fàcil i que pugui tenir a la base processos de selecció natural (l'altruisme familiar), mentre que la cooperació amb el proïsme sigui més difícil i requereixi una construcció nascuda de l'experiència, en el sentit que la cooperació facilita, a curt o llarg termini, la vida a tothom (altruisme recíproc), mentre que esdevé molt més difícil la cooperació amb estranys (M. Ruse, 1987).

Les institucions són conjunts de normes que, encara que puguin estar escrites en un llibre, només tenen efectes socials en tant que funcionen en grups

institucionalitzats i per tant operen a partir d'individus que ocupen diferents rols i que gaudeixen d'una determinada distribució del poder social. Aquest conjunt de relacions està estructurat socialment i no el podem reduir a unes constriccions purament externes que influïrien en els individus només a través dels incentius i la coacció.

Els grups socials institucionalitzats socialitzen els individus i per tant generen en ells els hàbits que organitzaran la seva conducta, tal com abans hem indicat. Les normes institucionals són el resultat ja sigui de decisions individuals conscients d'individus amb suficient poder social, ja sigui d'ajustos més o menys inconscients de pràctiques socials repetitives. Aquestes pràctiques poden generar efectes no volguts que faciliten la subsistència de determinades institucions i dificulten la persistència d'altres.

Les institucions es posen en funcionament a partir de la interacció de diferents individus, és a dir, cada individu posa en marxa el seu paper i el resultat és l'organització del grup. Aquestes institucions tenen influència causal sobre els individus, no sols en tant que constriccions externes sinó també en tant que exercint un poder causal que Hodgson anomena «reconstitutive downward causation», és a dir, reconstituïnt els hàbits dels individus i per tant reestructurant les seves preferències i el marc en el qual poden exercir la decisió i traduir-la en pràctiques.

Les institucions i les pràctiques, doncs, interaccionen de manera circular i es retroalimenten mútuament.

Aquesta reestructuració pot ser més o menys durable segons el moment i les circumstàncies que es produeixen en l'individu i també la duració en el temps del grup. No és el mateix l'estructuració dels hàbits que produeix en un individu la família de pertinença que la reestructuració que sobre alguns d'aquests hàbits pot produir l'escola o la reestructuració momentània de les preferències que pot produir la influència d'un grup d'amics davant d'una situació transitòria de joc.

3.2. A propòsit del camp i de la societat

Mario Bunge (1980) contraposa de manera clara els tres enfocaments generals existents pel que fa a l'estudi de la societat: l'individualisme, el globalisme i el sistèmic. Ell es decanta pel darrer i l'explicita en aquestes tres característiques:

- Una societat no és ni un conjunt d'individus ni una entitat supraindividual: és un sistema d'individus interconnectats.
- Atès que la societat és un sistema, té propietats sistèmiques o globals. Algunes són resultants o reductibles i altres són emergents: estan arrelades en els individus i les seves interrelacions, però ells no les posseeixen.
- La societat no pot actuar sobre els seus membres, però els membres d'un grup poden actuar individualment sobre un individu, i el comportament de qualsevol individu està determinat no solament pel seu equip genètic, sinó també per les funcions que desenvolupa en la societat. La interacció entre

dues societats és reductible a la interacció interpersonal, però cada individu ocupa un lloc determinat en la seva societat i actua en funció d'aquest més que no pas a títol privat. El canvi social és un canvi en l'estructura social, per tant és un canvi tant social com individual.

La societat com a *sistema* és un conjunt de persones concretes vinculades entre si i amb l'entorn comú. Les relacions entre els components i l'entorn que perduren en el temps formen l'*estructura*. Aquestes relacions poden ser *connectives*, quan hi ha una acció que produeix una diferència en els que es relacionen, o *no connectives*, quan no hi ha una relació directa, com ara els que tenen més poder i els que en tenen menys, els homes i les dones, etc.

El que fa un sistema o un component d'un sistema, és a dir les activitats, s'anomena *funció*. És l'aspecte dinàmic del sistema, és a dir, com actua amb el pas del temps, la qual cosa no implica cap finalitat en relació amb el sistema ni necessàriament una contribució a l'equilibri, la qual cosa no vol dir que sovint les funcions dels components respecte al sistema i del sistema en relació amb altres sistemes més grans no generin determinats equilibris.

Els sistemes tenen propietats, les quals s'anomenen resultants si també les posseeixen alguns dels components, i s'anomenen emergents si cap component les posseeix i estan arrelades en les propietats individuals i en les seves interrelacions. Per exemple, la diferenciació social, l'estratificació, la mobilitat, la cohesió, l'estabilitat, etc).

Tot i que per M. Bunge les relacions entre els humans que formen la societat tenen aspectes cooperatius i competitius, com molt bé resumeix en els seus postulats sobre el sistema social, la tradició sistèmica en sociologia està molt associada al funcionalisme, a la integració social i a l'equilibri. Les mateixes ciències naturals estan fent un esforç per conceptualitzar els sistemes que obeeixen a propietats no lineals i que sovint estan lluny de l'equilibri, la qual cosa s'aproparia més a l'utilitatge que necessiten els científics socials.

Si ens fixem amb la biologia, hi podem trobar un punt de referència interessant per captar aquesta problemàtica, ja que diferencia entre un organisme com a sistema que s'autoregula a partir de la retroalimentació tenint en compte uns nivells de variació limitats, i el sistema ecològic, on els marges de variació i de canvi són molt més grans, sovint desconeguts i els mecanismes de regulació són molt diferents, com ara la selecció natural.

Els sociòlegs de la tradició funcionalista sovint es deixen emportar massa per l'analogia organicista. Veblen, en canvi, seguint en aquest cas Darwin, entén la societat com un sistema més obert on individus i grups competeixen pels recursos i on s'assoleixen determinats equilibris, però d'unes característiques qualitativament diferents que els equilibris d'un organisme, ja que es tracta d'equilibris fonamentalment ecològics,⁶ la qual cosa no impedeix que hi

6. Una interessant i didàctica explicació d'aquesta problemàtica es pot trobar a HODGSON (1995).

hagi institucions reguladores, com per exemple l'estat. El model per aproximar-se a la societat ha de ser més complex, atès que hi ha mecanismes reguladors més semblants als que tenen els organismes, com ara l'autoritat en les organitzacions i uns altres de més semblants als que funcionen en els processos ecològics, com ara la fixació de preus en el mercat.

És per aquesta raó que la utilització del concepte de «camp», que a parer meu no està renyit amb una concepció oberta del sistemisme, presenta avantatges pràctics.

3.2.1. Kurt Lewin i el camp psicològic

L'esforç per constituir una psicologia científica porta Kurt Lewin en la dècada de 1930, a manllevar de la física la idea del «camp de força» com a constructe útil per modelitzar la realitat psicològica i social. De fet, no es tracta tant d'una teoria, sinó més aviat d'una metodologia, com ens diu el mateix autor Les aportacions d'aquest autor en funció de la problemàtica d'aquest article les podríem resumir així (Lewin, 1960, 1936, 1938):

- a) Defineix amb precisió un conjunt de conceptes que anomena «construc-tes» i elegeix les eines matemàtiques que requereix per poder tractar-los amb precisió.
- b) La *conducta* d'una persona és una funció de l'espai vital, el qual es defineix com la interrelació entre la *persona* i el seu *entorn psicològic* tal com existeix per a ella.
- c) Aquest espai vital cal que sigui considerat com un *camp de forces*, és a dir, «com un espai concebut amb certes característiques a cada punt». El camp el formen la totalitat de fets coexistents que es conceben com a mútuament interdependents, per tant, la conducta és un canvi d'estat del camp en un moment donat.
- d) *Les forces* caracteritzen, per un punt donat de l'espai vital, la direcció i la potència de la tendència al canvi, el qual significa normalment un moviment en les regions de l'espai vital. Per exemple, moure's a buscar quelcom per menjar quan es té gana. El menjar exerceix una força d'atracció que respon a una necessitat interna.

Un simple ejemplo es la fuerza de f_A , M actuante sobre el niño N en dirección a la meta M . Esta fuerza depende del estado del niño N , particularmente del estado de sus necesidades y de la naturaleza de la región M . Si la región M (que puede representar una actividad, una posición social, un objeto o cualquier otra meta posible) es atrayente, se dice que tiene una valencia positiva. (Lewin, 1966)

- e) *L'estructura cognitiva* consisteix en la posició relativa de les diferents regions del camp, la qual determina les locomocions possibles en un moment donat.

Les forces, ja siguin lligades als objectius que satisfan les necessitats de la persona, ja sigui les d'altres persones o grups, són el que produeix la *locomoció en el camp* o bé un canvi en l'*estructura cognitiva*, de manera que es correspongui en la direcció de la força o la faciliti.

La locomoció dependrà de la força resultant, atès que hi pot haver forces que no actuen en la mateixa direcció, ja sigui sortint de la mateixa persona ja sigui essent induïdes per altres persones, ja siguin forces restrictives, com ara els obstacles físics i socials. Un *conflicte* s'ha d'entendre com la superposició de dos camps de força o més.

- f) Les forces que actuen en l'espai vital han de ser-hi presents en aquell moment, en aquest sentit, la història actua però sempre en tant que l'experiència queda integrada en la personalitat dels individus a través de la memòria, o en diferents elements de l'entorn, i el futur psicològic consisteix en representacions de les persones en forma d'expectatives, desigs o aspiracions.

Por cierto, la ideología, los valores i las actitudes de un individuo que crece dependen en gran medida de la cultura en que se educa y de su pertenencia a un grupo privilegiado o desfavorecido. (Lewin, 1966)

- g) Una aplicació interessant de la utilització de l'espai psicològic és analitzar la potència de les forces i quina relació tenen amb la *distància psicològica*. Lewin, a partir de diferents experiments, conclou que, a diferència del món físic, no sempre en l'espai vital l'aproximació a assolir un objectiu implica la disminució de la força d'atracció cap a ell.

La potencia de la fuerza que se acerca o se aleja de una valencia depende de la potencia de ésta y de la distancia psicológica entre la persona y la valencia. (Lewin, 1966)

- h) Lewin aplica la seva teoria del camp als grups socials i per tant a les relacions existents entre els camps psicològics dels individus i els camps psicològics dels grups, la qual cosa anomena «relacions ecològiques». Per una part, la conducta de l'individu està limitada per les normes del grup que se situen en la frontera del camp psicològic i, al mateix temps, les normes del grup no poden sobrepassar determinats límits individuals. Per exemple, no pot frustrar de tal manera els individus que en són membres més enllà d'uns límits a partir dels quals el grup es destruiria.
- i) Utilitza amb precisió el concepte d'«equilibri quasi estacionari», també manllevat de la física, per caracteritzar situacions en les quals la retroalimentació aconseguix que les desviacions es mantinguin dintre uns determinats marges de variació, i analitza les forces que ho fan possible.

- j) Particularment interessant en el marc d'aquest article és la seva conceptualització de *l'atmosfera d'un grup*, que és una propietat emergent de la interacció grupal, la qual actua com una força de cara als seus membres. Les accions dels individus no depenen només dels seus hàbits estructurats, sinó que aquests els manifesten diferentment segons el context i les pressions grupals. No depenen només de la seva potència relacionada amb els recursos socials de què disposen i de les seves estratègies per millorar, sinó també de la pressió psicològica a què estan sotmesos. Els experiments de Lewin sobre les atmosferes autoritàries, democràtiques i liberals en les conductes en les organitzacions són de plena vigència per entendre els processos de canvi en les organitzacions i a vegades s'obliden des dels plantejaments sociològics més estructuralistes o més individualistes.

Estas características del campo como un todo son tan importantes en psicología como, por ejemplo, el campo de gravedad para la explicación de los hechos en la física clásica. Las atmósferas psicológicas son realidades empíricas y descriptibles como hechos desde el punto de vista científico. (Lewin, 1966)

- k) L'espai vital de les persones i els grups està afectat per les condicions físiques i socials que limiten els espais vitals possibles. En un camp social hi ha un conjunt d'individus i grups, i d'elements materials com ara barres, comunicacions, elements normatius com ara les lleis, etc. Totes aquestes entitats estan relacionades entre si. El camp social limita les possibilitats del camp psicològic dels grups, ja que estableix entre ells una relació ecològica. Un exemple interessant del camp social és la seva aportació sobre la importància del «guardaagulles», és a dir aquella persona que controla un canal de recursos i que per aquest sol fet disposa d'un gran poder.⁷

3.2.2. Pierre Bourdieu i el camp social

Bourdieu, seguint el mateix camí, aprofundeix el concepte de camp social (Bourdieu i Wacquant Loïc, 1994).

- a) Igual que en Lewin, el que defineix els camps són les interrelacions. La noció de camp exclou per Bourdieu l'organicisme funcionalista, tal com hem indicat anteriorment.

Parlar de camps és donar la primàcia al sistema de relacions objectives per damunt de les mateixes partícules (*op. cit.*)

7. La recerca realitzada per Lewin versa sobre la distribució i els hàbits alimentaris. *La teoria del camp en la ciència social*. És interessant llegir-lo, entre moltes altres coses, per constatar que els anys trenta ja es parlava dels hàbits d'alimentació diferents segons les classes socials.

Però Bourdieu remarca que les relacions entre els agents socials no són lligams intersubjectius, sinó relacions objectives que no depenen de la seva consciència ni voluntat.

En termes analítics, un camp podria ser definit com una xarxa o una configuració de relacions objectives entre posicions. (*op. cit.*)

b) L'establiment dels diferents camps socials (econòmic, polític, educatiu, sanitari, etc.) cal fer-lo a través de l'estudi empíric, és a dir, a través de l'anàlisi de camps de força reals. En aquest sentit, la importància relativa d'un camp respecte als altres depèn també de l'estudi empíric i no es poden fer lleis generals sobre aquests aspectes si no es vol caure en generalitats com ara les que estan vinculades a la tradició marxista sobre la prevalença de l'economia.

c) L'estructura del camp a cada moment correspon a les relacions de força entre els jugadors, la qual depèn del *capital* de què disposen. El capital és allò que fa que els agents puguin ser actius en el camp social, i per tant, utilitzant el paral·lelisme amb Lewin, que es puguin moure.

Entre les diferents menes de capital destaca el capital econòmic (propietats, diners), el capital cultural (coneixements i habilitats), el capital social (xarxes de relacions) i el capital simbòlic (prestigi).

Cada camp s'estructura valorant més un tipus de capital que els altres, per exemple el capital econòmic és fonamental en les relacions entre empreses, en canvi el capital cultural pot ser més decisiu en el camp de l'art. Cada camp social té les seves pròpies regles de transformació d'una forma de capital en una altra.

d) L'acció social dels jugadors depèn de la seva posició objectiva i de la seva presa de posició (les pràctiques i expressions dels agents), tot i que el primer tendeix a dirigir el segon. En definitiva, segons l'autor, l'exercici dels rols no és totalment determinat per la posició social, sinó que l'agent pot prendre una determinada decisió, condicionada pels *habitus*. Estructures mentals i socials s'interrelacionen i es tradueixen en les pràctiques.

Els *habitus* dels agents són les diferents «disposicions» que han adquirit a través de la interiorització d'un tipus determinat de condicions socials i econòmiques, i que troben l'ocasió d'actualitzar-se en una trajectòria definida a l'interior del camp considerat.

Contra l'empirisme, la teoria de la pràctica com a pràctica proposa que els objectes de coneixement són construïts i no passivament enregistrats. Contra l'idealisme intel·lectualista, la teoria de la pràctica recorda que el principi d'aquesta construcció no és el sistema de formes a priori i les categories universals pròpies d'un subjecte transcendent, sinó aquesta mena de transcendent històric que és l'*habitus*, sistema socialment construït per les disposicions estruc-

turals i estructuradores adquirits per la pràctica i constantment orientats cap a funcions pràctiques. (*op. cit.*)

- e) El text següent resumeix la posició de l'autor sobre el paper dels agents en el manteniment o la transformació de l'ordre social:

Els agents socials no són partícules mecànicament atretes o rebutjades per forces exteriors. Són més aviat portadors de capital i, segons la seva trajectòria i la posició que ocupen en el camp en virtut de la seva dotació en capital (volum i estructura), tenen una propensió a orientar-se activament, ja sigui vers la conservació de la distribució del capital, ja sigui cap a la subversió d'aquesta distribució. Les coses no són tan simples, evidentment, però penso que és una proposició general que val per al conjunt de l'espai social, encara que això no impliqui que tots els detentors d'un capital escàs siguin necessàriament revolucionaris i que tots els detentors d'un gran capital siguin automàticament conservadors. (*op. cit.*)

3.2.3. *Runciman i l'estructura social (Runciman 1993, 1997a, 1997b)*

Amb aquestes paraules defineix l'objecte de la disciplina sociològica:

L'estudi de les societats és l'estudi de la població en els seus rols i l'estudi de la població en els seus rols és l'estudi de la localització institucional del poder. I perquè el poder és de tres tipus irreductibles encara que relacionats, les societats poden ser modelades com a àrees d'un espai tridimensional en el qual els rols són vectors localitzats d'una determinada manera segons les normes de les institucions que ells mateixos constitueixen. (Runciman, 1997b)

L'autor defineix el poder com «la capacitat de les persones per afectar amb els seus incentius o coaccions les coses que són pensades, sentides o fetes pels altres quan aquesta capacitat no està lligada a atributs individuals sinó a atributs institucionals» (Runciman, 1997b).

Els incentius i les coaccions que defineixen el poder estan relacionats amb el control de tres tipus de recursos:

Materials: béns o serveis utilitzables per satisfer necessitats. Aquests recursos estan relacionats amb el control de la naturalesa per sobreviure. L'exercici del poder pot atorgar o privar d'aquests béns o serveis.

Organitzatius: capacitat d'organitzar la conducta a partir de normes i de coaccionar-la a través de la violència física. El rol més poderós pot atorgar llibertat o treure'n utilitzant la força física.

Simbòlics: coneixements i habilitats reconeguts socialment. L'exercici del rol més poderós pot atorgar o treure estima social o prestigi i manipular a través de la violència simbòlica.

Runciman considera que els coneixements i les habilitats, és a dir el «capital cultural» en termes de Bourdieu, és un recurs que només dona poder en

tant que és reconegut en un espai social determinat. Per tant, el poder dels coneixements i de les habilitats rau finalment en el prestigi que la societat o els grups els atorguin, acceptant el valor d'aquests coneixements o habilitats.

Generalitzant, podríem dir que tots els recursos necessiten algun tipus de reconeixement per ser actius en un camp social determinat. Hom pot tenir, per exemple, molts terrenys, però només li confereixen poder si els pot vendre o utilitzar per produir. No cal dir que els diners només tenen valor social si els altres agents els reconeixen com a vàlids per a l'intercanvi i fins i tot el poder coercitiu finalment requereix algun tipus o altre de legitimació si vol durar.

És fàcil de veure que els tres tipus de recursos s'entrecreuen i es relacionen entre si. Els coneixements són necessaris per obtenir recursos materials; per exercir la coerció es necessiten les armes; els coneixements sense prestigi i sovint sense recursos econòmics no fan possible la persuasió.

Malgrat aquestes interrelacions, totes les societats poden fer-se intel·ligibles a partir d'analitzar el *mode de producció*: mode de distribuir i manejar els recursos econòmics; el *mode de persuasió*: mode de distribuir i exercir la violència simbòlica i el prestigi, i el *mode de coerció*: mode de distribuir i exercir el poder coactiu. La distribució fa referència a l'estructura (posició) i l'exercici, a les pràctiques (rol).

L'estructura social segons l'autor fa referència a la localització, en un espai social de tres dimensions, dels rols segons el poder que tenen associat, el qual suposa control sobre els mitjans de producció, de coerció o de persuasió.

4. L'evolució de la societat i els seus mecanismes

W. G. Runciman (1989-1993) ha fet un esforç, a parer meu molt important, per integrar la sociologia en el paradigma de l'evolució d'una manera rigorosa, integradora i flexible a la vegada. L'autor distingeix tres *tipus de conducta* que es corresponen als tres nivells en els quals actuen les forces de la selecció.

Evocada: resposta instintiva donada per l'agent en relació amb els estímuls de l'entorn d'acord amb un algorisme mental que és comú a tots els humans físicament normals. Es tracta, doncs, d'una propensió hereditària a respondre d'una determinada manera als estímuls de l'entorn, constituïda a través dels processos històrics de selecció natural, la qual actua directament sobre el fenotip i indirectament sobre els gens que determinen les característiques. S'han anat mantenint aquelles característiques que han augmentat la capacitat de sobrevivència i de reproducció dels individus.

Adquirida: conducta adoptada per l'individu a través de la imitació o l'aprenentatge a causa de la recompensa psicològica que proporciona a l'agent. La selecció cultural actua sobre unitats d'informació que afecten la conducta i que passen de ment en ment. Cal tenir hipòtesis de com aquests *trets o memes* es repliquen i es difonen (llenguatge, mites, models de rol, etc.). Es pot distingir entre els trets culturals com a unitats conductuals

sobre les quals actua directament la selecció de les unitats d'informació guardada neurològicament al cervell.

Imposada: conducta que es posa en pràctica en tant que imposada, no necessàriament per la força, d'acord amb unes regles institucionals que no són creades pels agents. Pressuposa les altres dues però hi afegeix elements. La selecció social actua sobre les *pràctiques*, que són les unitats d'acció recíproca que defineixen els rols. Aquestes pràctiques són prescriptives pels membres que participen en una relació social, a la qual donen un sentit comú. Com a individus amb ment ocupant i realitzant rols som màquines que podem replicar les pràctiques que defineixen aquests rols i, com a conseqüència, els grups, les comunitats, les institucions i les societats constituïts per ells.

4.1. L'evolució social

L'autor pretén aplicar analògicament el paradigma de l'evolució natural a l'evolució de la societat, la qual cosa permet tenir una visió integradora i ajuda a resoldre els problemes d'explicació (Runciman, 1998).

La base de l'evolució és, segons el mateix Darwin, *la descencència amb modificació que un cop produïda actua sota pressió ambiental*. Això implica que els canvis en els *trets* culturals o en les *pràctiques*, un cop produïts són seleccionats per la pressió ambiental, que en aquest cas s'estén al conjunt de les institucions socials. De fet, l'explicació de la persistència i el canvi de les institucions ha de ser de caràcter funcional, però d'un funcionalisme no pas organicista sinó darwinista. Això implica un seguit d'aspectes molt rellevants:

4.1.1. Les analogies amb l'evolució natural

- a) L'entorn canvia constantment i molt més ràpidament que a partir dels mecanismes de la selecció natural i per tant els processos selectius encara es produeixen més en entorns oberts. La presència d'una determinada norma o institució no permet decidir sobre la seva funcionalitat, atès que igual que en el món natural també es donen les inèrcies. El paradigma seleccionista no implica la creença panglosiana que diu que tot el que podem observar està òptimament dissenyat per realitzar la funció que fa.
- b) Quan es produeix la modificació d'una pràctica, les possibilitats de la seva supervivència no depenen de les raons per les quals s'ha produït el canvi, com ara la decisió d'un agent individual o col·lectiu, sinó de les condicions de l'entorn, que fan que sigui més o menys probable la seva replicació. L'entorn social es va fabricant a través de l'entrecruament de moltes accions socials i per tant és el resultat dels efectes volguts i no volguts. Justament aquest entorn és el que explica per què unes pràctiques innovadores es repliquen i s'institucionalitzen i altres no i per tant dóna compte del canvi social a mitjà i a llarg termini.

- d) L'explicació funcional no és incompatible amb els paradigmes d'explicació de l'acció. No és contradictori, per exemple, afirmar que la replicació de les pràctiques socials depèn dels avantatges adaptatius que donen als seus portadors en un determinat entorn històric en afirmar que una determinada conducta respon a un càlcul de costos i beneficis en un context determinat.
- d) La lluita per la vida, que és la força fonamental del canvi en el món natural es tradueix en el món social en la lluita pel poder, és a dir, la lluita pel control dels recursos que donen poder: la riquesa, la coacció i el prestigi. En aquest sentit, la distribució desigual del poder determina el camp de joc i les possibilitats de supervivència d'unes pràctiques determinades en relació amb unes altres.
- Runciman es pregunta sobre la dinàmica de l'evolució cultural, atès que no acaba de quedar clar, segons ell, quin és exactament el mecanisme competitiu.

La vida social comporta una lluita per mantenir i/o augmentar el poder. Això no implica que els individus només es moguin pel seu interès. No sempre la gent es mou per canviar cap a rols amb més poder o per augmentar el poder del propi rol, ni vol dir que els uns siguin necessàriament més feliços que els altres. Però com que sempre hi ha un conflicte d'interessos potencial, el poder està al centre de la societat. Per reportar, descriure, explicar, i avaluar la societat és necessari veure com els motius i les accions dels que cerquen els seus interessos influencien els altres, la forma i el contingut d'aquestes relacions de cooperació i de dominació entre ells i en relació amb l'altre gent. El que cal explicar és el resultat de la competició institucionalitzada pel poder.

Qualsevol estudiós de la societat s'adona que les més elaborades formes de cultura i les més complexes pautes d'estructura són el producte d'una intensa, constant i sovint violenta competició pel poder entre exèrcits, classes o credds rivals. (Runciman, 1999)

- e) L'evolució cultural i social, igual que l'evolució natural, no té una finalitat preestablerta, sinó que es va movent cap a situacions més o menys estables que van canviant. Per tant, és imprevisible i la sociologia només pot donar explicacions retrospectives que han de poder ser comprovables per diferents observadors.

Aquesta seqüència és, igual que a nivell natural, atzarosa en els seus orígens i indeterminada en els seus resultats, la qual cosa no pot deixar de disgustar a aquells que creuen que la humanitat té un objectiu mil·lenarista que justifica tots els sofriments.

Els crims i les follies de la humanitat, siguin quins siguin segons els propis valors, arrenquen del mateix procés social que les més esplèndides manifestacions de benevolència, saviesa i coratge.

- f) L'evolució social o cultural no es pot confondre amb el progrés. L'única tendència genèrica que es pot constatar és un creixement ordenat de la

complexitat, en el sentit que de la mateixa manera que abans han existit els cucs que els vertebrats, també podem ordenar els instruments segons la seva complexitat o afirmar que el cant a una sola veu és previ al cant coral, la qual cosa no vol dir pas, ni a nivell sociocultural ni a nivell biològic, que l'evolució sempre segueixi el camí de la complexitat ni que sempre el més complex sigui preferible al més senzill. Les avaluacions esquerranes de Marx són igualment ideològiques que les dretanes de Spencer.

4.1.2. Les desanalogies amb l'evolució natural

- a) L'evolució social i cultural és lamarkiana, en el sentit que les característiques adquirides poden ser transmeses a través de la imitació i l'ensenyament/aprenentatge, i aquest procés és molt més ràpid. L'atzar intervé en la determinació de l'entorn natural i social, però el procés innovador de les pràctiques i dels trets culturals pot ser intencional.
- b) La freqüència en la població no és una mesura de l'èxit replicatori ni dels trets culturals ni de les pràctiques. Alguns trets culturals poden replicar-se només entre una minoria i algunes pràctiques només en una determinada institució, per tant, és la influència més que no pas la freqüència el criteri apropiat per a l'èxit. En aquest sentit, la societat no és analògica a les espècies.
- c) Moltes variacions socials i culturals són guiades intencionalment, cosa que no passa a nivell biològic. Això no obstant, la possible consciència de les conseqüències de les accions per part dels humans no fa que aquestes conseqüències siguin diferents. El procés psicològic és diferent de l'instintiu, però de la mateixa manera que ens preguntem quines són les condicions antecedents que fan que els animals responguin a l'entorn d'una determinada manera, ens hem de preguntar quines són les condicions antecedents que fan comprensible una determinada acció intencional dels humans, ja que respondre senzillament que hom actua d'una manera determinada perquè ho ha decidit no vol dir gairebé res.

Runciman (1993), resumeix amb aquestes paraules l'analogia de l'evolució aplicada a la societat:

Social evolution comes about because practices (like genes) give roles (like organisms) advantages in competition for power (like competition for reproductive capacity) through being thereby attributes of systacs (like groups) and societies (like species).⁸

8. *Systacs* és el neologisme que utilitza l'autor per designar les classes polítiques, econòmiques o simbòliques.

The fundamental insight on which it rests is that the evolution of any and all societies from one mode or sub-type of the distribution of power to another depends on the practices which the process of social selection has selected, and, given the institutional context, the functions they have been selected for.

4.1.3. Alguns aspectes rellevants de l'aplicació del marc teòric de Runciman

- a) Un procés de canvi social s'inicia quan un rol o un conjunt de rols complementaris reben una pressió de l'exterior o d'una àrea institucional.

Una situació d'aquest tipus pot significar una amenaça per al poder lligat a un rol, o oferir als ocupants de determinats rols oportunitats d'aconseguir més poder, llavors els actors tendeixen a canviar les seves pràctiques per adaptar-se a la situació.

L'autor exemplifica aquesta situació en diverses situacions històriques, com ara el pas de la república a la monarquia absoluta a Roma. Tot i la importància que poguessin tenir les ambicions personals que generaren corrupció i amenaçaren les institucions, el més important per explicar el canvi social fou el recanvi entre les fraccions de les classes dominants i finalment la competència generada entre militars deguda a l'expansió territorial, la qual va portar necessàriament al fet que n'hi hagués un que es fes amb el poder polític.

- b) La primera cosa que cal demanar-se quan un rol nou és observat no és quina política conscient (si n'hi ha) està lligada a la seva emergència, sinó quins interessos de classe serveix.

En un moment determinat, el rol d'obrer assalariat l'assumeixen moltes persones perquè el consideren més bo pels seus interessos econòmics que les alternatives a l'abast. Del fet que existeixen assalariats no se'n deriva que es constitueixi una classe amb consciència dels propis interessos, ni que els interessos més beneficiats de la seva emergència no siguin justament els dels propietaris més que no pas els dels treballadors. La pràctica del treball assalariat ha estat documentada, en moltes societats, situada en els porus de la societat, de manera que no alterava els tipus de distribució del poder social. Quan es generalitzen els obrers assalariats, procedeixen de molts orígens socials (agricultors, artesans, immigrants, etc.) i augmenten en el conjunt de la població més aviat per l'avantatge conferit als empresaris dintre del preexistent sistema de distribució de poder.

- c) No és necessàriament un error atribuir consciència de classe i un sentiment compartit de deprivació relativa en el grup subordinat que lluita per millorar la seva situació. El que és un error és suposar que sempre que un grup, una classe, etc. millora la seva situació és degut al fet que ha passat de ser una classe en si a una classe per a si.

El proletariat anglès va millorar la seva situació al segle XIX en un procés de mobilitat col·lectiva amb consciència de classe i acció dels sindicats, però l'acta de 1832, que va ser decisiva, va respondre tant a la por que es produís una revolució com una coalició de fraccions de les classes dominants que també defensaren els seus interessos i no se sentien perjudicades per les noves mesures.

- d) La importància de la guerra, del comerç, de la religió, del creixement demogràfic, de la divisió del treball, de les innovacions tecnològiques en el canvi social rau en el fet que aquests fenòmens influeixen en la natura i el grau dels avantatges que les pràctiques mutants o recombinades confeïren en els seus executors, la qual cosa fa que canviï el mode de producció, de dominació o de manipulació d'una societat.

Tot depèn del context en el qual algun d'aquests fenòmens actua i com desplaça o potencia determinats rols. El resultat és contingent no només pels successos atzarosos que passen en el conflicte entre classes o grups socials, sinó també perquè depèn de la distribució inicial del poder quan comença el conflicte.

- e) Importància teòrica de la teoria de l'evolució aplicada a la societat.

The fundamental idea that the evolution of human societies and their constituent roles and institutions proceeds through a constituting struggle for power whose outcome is determined by the competitive selection of practices in the three mutually irreducible dimensions of social structure is no less demonstrably superior to its rivals than Darwin's was.⁹

4.1.4. Algunes aportacions rellevants de G. H. Hodgson pel que fa a les institucions econòmiques

Les aportacions d'aquest deixeble de Veblen són interessants en el context d'aquest article perquè complementen alguns aspectes de les tesis de Runciman, de les quals sembla desprendre's que l'evolució social només depèn de la competència pel poder. En aquest sentit, Hodgson remarca més la importància de la cooperació i de les normes precisament com a elements que influeixen en l'eficiència de les empreses:

- a) Encara que els hàbits tant de pensament com d'acció rauen en el cervell dels individus, poden ser fragmentats, de manera que només adquireixen sentit i eficàcia com a efecte emergent de la cooperació. Remarca, doncs, la importància del coneixement tàcit de les organitzacions, el qual no es pot posar en acció només que a partir de la interacció grupal. És un aspecte molt interessant que qüestiona molts plantejaments actuals sobre la for-

9. Ídem, p. 449.

mació en el món econòmic que es deriven d'una concepció individualista de l'anomenat «capital humà».

- b) Les persones que participen en una empresa cooperen entre si, i aquesta cooperació no es pot entendre només a partir de la recerca individual del profit. Recordem el que hem dit abans sobre els orígens biològics de la simpatia i la cooperació. En les organitzacions hi són presents la confiança, la incertesa, la racionalitat limitada d'una manera més activa que en el mercat, el qual tampoc funcionaria sense elles.
- c) Les organitzacions modulen les preferències individuals engendrant lleialtat i confiança i estratègies més a llarg termini i per tant les preferències individuals no es poden donar per descomptades.
- d) Els avantatges competitius de les organitzacions no es poden explicar només a través de la disminució de costos que suposa la centralització a l'interior de l'empresa de determinades activitats enfront de cercar-les en el mercat, ja que també afecten l'eficiència altres aspectes lligats a les normes socials, als hàbits i als models mentals compartits. Per la mateixa raó, no tot és externalitzable, com sembla que voldrien els economistes neoliberals més radicals. El punt d'equilibri sovint és desconegut, ja que depèn d'un context canviant.
- e) L'autor és conscient que en les empreses també hi ha interessos conflictius, però això no treu que les organitzacions puguin tenir una cultura comuna que les converteixi en unitats seleccionables, a condició d'abandonar l'exclusivitat dels principis individualistes.

4.2. L'evolució cultural

Runciman, com hem vist abans, accepta l'evolució cultural com una possibilitat autònoma en el marc de l'evolució global de la societat, tot i qüestionar la poca claredat del mecanisme competitiu que funciona com a motor del canvi.

Entre els molts autors que han aplicat el model evolutiu a l'evolució cultural a l'actualitat cal destacar la contribució dels paleontòlegs que han treballat en els jaciments d'Alcapuerca, segons els quals la innovació tècnica i la selecció consegüent són els mecanismes fonamentals d'aquest procés evolutiu (Corbella i altres, 2000).

La professora de la universitat d'Oxford Susan Blackmore (1999), ha intentat desenvolupar, a partir de la teoria del gen egoista de Dawkins, una teoria del «meme» egoista aplicada a l'evolució de la societat.

- a) Els trets culturals o memes són les entitats que es repliquen i es transmeten d'un cervell a l'altre per imitació.

b) Enfront de les teories sociobiològiques que sempre remetent a l'avantatge genètic, els partidaris de l'evolució cultural, sense negar les aportacions dels primers, pretenen aplicar l'esquema darwinista a la cultura d'una manera autònoma. També plantegen a la seva manera un mecanisme de coevolució dels gens i la cultura, en el sentit que el creixement cultural hauria afavorit el creixement del cervell. Els memes religiosos podrien haver seleccionat poblacions amb propensió cap a la religió.

[...] per a què serveix el cervell gran i per a què se serveix el llenguatge es revelen òbvies i són la mateixa: per transmetre memes. (Blackmore, 1999)

c) Les innovacions culturals, segons aquests autors, no han de ser pas adaptatives biològicament, sinó que fins i tot poden ser perjudicials. La nostra habilitat per imitar crea un replicant que actua d'acord amb els seus propis interessos, i és capaç de produir un comportament memèticament adaptable, però biològicament inadaptable.

d) El mecanisme que fa que uns determinats trets culturals persisteixin més que els altres és que produeixin beneficis psicològics als seus portadors, és a dir, o desperten certes emocions o són congruents amb els trets culturals existents.

e) L'evolució del cervell i la del llenguatge no es poden explicar només a partir de l'evolució genètica i per tant és necessari que els *memes* prenguin les regnes del procés evolutiu.

f) Admet la selecció de grup, en el sentit que un grup pot ser més eficaç que un altre, però la transmissió és sempre individual.

A continuació es resumeix, com a exemple, l'aplicació del seu model a la religió i l'altruisme.

La majoria de les religions s'enganxen a idees altruistes, la qual cosa les fa més replicades. Sense negar la possible predisposició biològica lligada a la supervivència més probable dels creients, tal com afirmen els sociobiòlegs. L'autora insisteix en les seves idees d'evolució autònoma dels memes, lligant la persistència de l'altruisme a la satisfacció psicològica dels humans.

Quan algú és altruista, té més popularitat i la popularitat es copia. La còpia transmet aquests memes molt més extensament que les persones que no són altruistes, a més dels propis memes de l'altruisme. Això vol dir disposar d'un mecanisme per a la transmissió de conducta altruista. (Blackmore)

Les històries, encara que siguin falses, es propaguen, perquè «la societat les desitja i les vol consumir». Els memes religiosos es transmeten des de fa molt temps a partir de les persones que intenten entendre el món, es combinen en

doctrines coherents que es necessiten les unes a les altres, s'arxiven en biblioteques, produeixen emocions fortes de coses no verificables, invoquen la velleïtat, la veritat i els trucs de l'altruisme, i així es van replicant i ampliant.

5. Algunes aportacions epistemològiques

5.1. Reportatge, descripció, explicació i avaluació (Runciman, 1997)

L'objecte d'estudi propi de la sociologia en un sentit estricte se centra en el tercer aspecte dels que hem descrit anteriorment, és a dir, les conductes imposades. Els sociòlegs es dediquen a estudiar els grups, les comunitats, les institucions i les societats en les quals els éssers humans actuen en relació amb els altres d'acord amb unes *regles* que fan d'ells el que són.

La sociologia té com a objectiu l'estudi de la conducta dels individus que ocupen i realitzen rols i els seus efectes en grups, institucions, comunitats i societats.¹⁰

L'autor diferencia quatre nivells en l'activitat científica:

El reportatge: identificació dels rols.

L'explicació: per què són com són.

La descripció: quina és l'experiència subjectiva d'una persona que realitza un rol determinar (com li va, «what is it like to be»)? Aquest tipus de procediment és exclusiu de les ciències humanes i socials.

L'avaluació: avantatges i inconvenients de situacions o «polítiques» pels diferents actors o agents.¹¹

a) *El reportatge*

Identificar els rols constituents d'una determinada societat, grup, comunitat o societat.

La identificació dels rols té dificultats però és possible científicament, ja que totes les societats són diferents, però al mateix temps totes són variants de l'agrupació d'individus de la mateixa naturalesa humana. El reportatge es basa

10. El concepte d'institució s'utilitza com a sinònim de «grup institucionalitzat». Es podria dir «que ocupen posicions i realitzen rols», però l'autor no utilitza mai el terme *posició*, ja que prefereix parlar de la jerarquia de rols i del poder associat als rols.

11. En la terminologia més freqüent en el nostre context, s'anomena «descripció» el que ell en diu «reportatge», i «comprensió» al que anomena «descripció». Amb tot, hi ha una diferència de fons. La comprensió de la intencionalitat de l'actor, la situa en l'explicació i en canvi reserva els aspectes que fan referència a com els actors viuen la seva experiència vital pel que anomena «descripció».

en les accions i les intencionalitats d'aquestes, és a dir, el sentit *directe* que tenen socialment en un context concret.

Hi pot haver enganyos volguts o no volguts, però amb l'observació, la recollida d'informació i el contrast es pot assolir un coneixement suficient, encara que mai podem saber exactament què hi ha dintre de la ment dels altres.

So: however difficult it may be to establish what a fellow human being is «really thinking and therefore doing, it is always possible to identify not only the traits characteristic of an alien culture but the practices defining the roles by which institutions and societies remote in both time and place are constituted. (Runciman, p. 26)

b) *La descripció*

Comprendre l'experiència subjectiva dels actors, quin sentit té, com els va, com se senten

Sovint, la interpretació de la percepció subjectiva dels actors ens pot mostrar que no són pas conscients de les causes reals que provoquen aquella determinada conducta. Tots plegats podem estar molt equivocats de les causes de les nostres conductes, com saben bé els psicòlegs. L'experiència mostra que els actors socials sovint s'equivoquen en exposar les causes reals de les seves conductes, ja sigui amb intenció d'enganyar o no.

Interpretar vol dir «*seeing as*», o sigui, posar-se en el lloc de l'altre. Intentar comprendre com es va sentir un oficinista davant d'un model nou de màquina d'escriure el 1900, és més o menys el mateix que comprendre com se sent una persona d'una altra cultura davant de qualsevol situació. Per fer-ho no es busquen les causes i els efectes, sinó el llenguatge emprat, el coneixement del context cultural. La discrepància entre les explicacions i les interpretacions que fan els propis actors no fa impossible arribar a una bona interpretació encara que no sigui fàcil, com tampoc ho és arribar a una bona explicació.

És veritat que els resultats d'una recerca poden dependre del punt de vista de l'observador, la qual cosa només vol dir que no es poden donar per descomptades les opinions de l'investigador. Però ni les taxes de natalitat, ni la disposició de béns per persona, ni una guerra entre nacions com a fets socials depenen del punt de vista de l'investigador.

Els sociòlegs que volen ser totalment relativistes no tenen cap més opció que deixar la seva feina. (Runciman, 1997)

La descripció pot ser molt ben feta pels novel·listes i tot plegat pels filòsofs o assagistes. El que caracteritza la sociologia, la història, la antropologia o l'economia com a ciències socials és que és tracta *de ciències empíriques* que contrasten les hipòtesis amb dades rigoroses i no impossibles d'enregistrar amb objectivitat, encara que les dades subjectives puguin tenir més limitacions.

c) *L'explicació*

Per què aquests rols són com són

L'autor distingeix tres tipus d'explicacions:

Genètiques: l'explicació d'un fenomen s'obté a partir de l'encadenament dels fets anteriors. La narració dels historiadors utilitza normalment aquest tipus d'explicació.

Intencionals: l'explicació del fenomen s'obté a partir de conèixer la finalitat de l'acció de l'agent individual o col·lectiu que l'ha produït.

Si volem explicar una conducta determinada hem de saber primer el que es fa realment. Després, cal identificar la intenció que fa l'acció com és (intenció constitutiva) i, finalment, veure els motius que hi ha a sota i les condicions del context que fan que un determinat motiu sigui el propi del context. Si ens equivoquem, no encertarem en les explicacions.

Quan un ésser humà executa una conducta per assolir una meta és que considera que aquella conducta li farà assolir o li facilitarà l'assoliment de la meta. Si no van les coses tal com esperava, assajarà conductes alternatives.

Els motius d'una acció poden ser més d'un a la vegada i pot ser difícil per l'investigador arribar a una evidència de la importància de cadascun, però es tracta de quelcom que es pot abastar a través de la metodologia científica encara que presenti dificultats (contrast de fonts, recull de diversa informació, etc.).

Els estats de la ment dels subjectes són importants, tant per a l'*explicació* com per a la *descripció*. Com millor es poden arribar a conèixer més permeten *descriure i explicar* una pràctica determinada.

Funcional: l'explicació funcional es produeix quan descobrim que l'acció d'un context determinat selecciona certes pràctiques com a més adaptatives en aquell entorn concret que va canviant. Les pràctiques seleccionades poden ser el resultat de moltes interaccions dels actors i sovint d'efectes no volguts. No és que els estats del futur expliquin les pràctiques del present, sinó que les pressions del context fan difícil la permanència de determinats rols i afavoreixen la multiplicació d'uns altres. Aquest tipus d'explicació funcional no és una explicació per la causa final, sinó l'explicació normal de la ciència per la causa eficient.

L'explicació d'un canvi en el sistema de distribució del poder no està lligada a les intencions deliberades, sinó a les raons per les quals les intencions arriben a implementar-se de manera reeixida. Runciman compara l'agent intencional amb un ramader que vol seleccionar les millors vaques productores de llet, ja que l'èxit de l'operació no depèn de les seves intencions, sinó d'uns mecanismes que desconeix i que són imprevisibles per a ell.

Perquè aquest tipus d'explicació sigui vàlida i no es construeixi sobre la base d'un cercle viciós, cal:

- Distingir entre l'origen d'una pràctica i la seva persistència o modificació.
- Per recórrer a l'explicació funcional, cal tenir clares les *causes genètiques i intencionals* d'una pràctica determinada, després veure els mecanismes causals que connecten l'estat final assolit amb el manteniment o canvi d'aquesta, al marge de la consciència que pugui tenir l'agent del resultat final.

És fonamental distingir entre explicar un fenomen social i comprendre com els actors l'han viscut. En el tercer volum de la seva obra principal, l'autor es dedica a demostrar com els canvis principals dels modes de producció, dominació i manipulació del Regne Unit al segle XX foren més determinats pels canvis resultants del desenllaç de la Primera Guerra Mundial i dels seus antecedents, malgrat que eren conduïts per governs conservadors, que no pas el que es va produir després de la Segona Guerra Mundial, malgrat les declaracions i les polítiques conduïdes pels partits laboristes i la consciència de les diferents classes socials.

d) L'avaluació

Valorar a qui beneficien o perjudiquen els canvis

El sociòleg pot intentar avaluar a qui beneficia una situació determinada i quines conseqüències se n'extreuen, de la mateixa manera que ho acostumen a fer els actors. És important distingir bé aquest aspecte i explicitar-ne els criteris, encara que està relacionat amb els altres tres. L'avaluació de les situacions no té res a veure amb l'explicació de les causes del canvi.

5.2. La crítica al darwinisme social

a) La supervivència dels millors a nivell individual

La teoria de l'evolució ha arribat a la sociologia de la mà de H. Spencer, sociòleg molt compromès amb la dinàmica capitalista de l'època i per tant teoritzador de les relacions entre progrés i evolució, així com de la superioritat dels més adaptats i legitimador del privilegi que això suposava per als grups dominants de l'època. Spencer considerava que l'evolució té una direcció progressista i d'aquesta manera podia donar un suport científic a la filosofia moral de les classes dominants de l'època.

El fet que l'evolució no tingui una intencionalitat ni una direcció concreta, fa veure que les qualitats individuals que poden ser les millors en uns contextos no ho són en uns altres. En les espècies en què s'ha imposat la vida en grup, com ara en els mamífers superiors, els individus cooperadors han facilitat precisament que els grups siguin més eficients en la lluita per la vida. Això no treu que la recerca immediata del plaer sigui una característica persistent, igual que la tendència a la defensa i a l'atac. En tot cas, l'evolució cultural ha estat precisament l'esforç racional de fer prevaler els aspectes cooperadors enfront de les lleis més primitives de la selva.

El que no es pot fer, a partir de la teoria darwiniana, és deduir el que és èticament correcte del que és natural. L'ètica és una construcció racional a partir

de la tendència primitiva de l'altruisme recíproc. L'experiència històrica ens fa veure el difícil que és mantenir-la i que no és pas fàcil que tothom la respecti.

Així ho expressa Peter Senger (2000) en un text que resum un seguit de consideracions que considera que ha de respectar un darwinista d'esquerres i que amb facilitat es poden aplicar a qualsevol sociòleg.

- Tenir en compte que, en els diferents sistemes socials, moltes persones actuaran de manera competitiva amb la finalitat d'augmentar el prestigi, guanyar posicions de poder y/o millorar els interessos propis y dels seus parents.
- Tenir en compte que, al marge dels sistema econòmic i social en què visquin, la major part de les persones respondran positivament a les oportunitats autèntiques de participar en formes de cooperació mútuament beneficioses.
- Rebutjar tota inferència que dedueixi el que és correcte d'allò que és «natural».

b) *L'eficiència social i els òptims*

G. M. Hodgson ha exposat de manera molt entenedora que l'evolució socio-cultural no comporta necessàriament la selecció dels grups institucionalitzats més eficients i, en aquest sentit, s'oposa a les teories econòmiques neoclàssiques. Els seus arguments recullen alguns aspectes que ja hem exposat i n'hi afegeixen de nous:

- Les empreses actuen en entorns globals i han de sobreviure en aquests entorns condicionats per les possibilitats econòmiques, polítiques i culturals, la qual cosa implica que no es pugui parlar d'un d'òptim en abstracte.
- Les condicions lligades a l'origen que impliquen diferència en el control dels recursos i l'elecció d'uns camins determinats per part dels més poderosos condicionen el desenvolupament posterior. La implantació d'un sistema de transport i la seva generalització, per exemple, condiciona el que es pugui fer durant molt de temps i per tant condiciona tant els òptims econòmics possibles, com evidentment els socials. Les organitzacions empresarials van néixer influenciades per l'organització dels exèrcits i hi ha estudis que demostren que organitzacions més flexibles i més petites també haurien pogut funcionar.

In this context, simple efficiency stories may well lose their meaning. Each outcome is likely to be path dependent and inefficient interactions between property rights and technology are likely to characterise the history of economic systems.¹² (Runciman, 1999)

12. PAGANO, Ugo (1991), «Property Rights, Asset Specificity, and the Division of Labour Under Alternative Capitalist Relations», *Cambridge Journal of Economics* 15(3), 315-342. Citat per Hodgson.

- En condicions de canvi ràpid com l'actual és pràcticament impossible definir òptims econòmics. No cal dir que, a nivell social, altres autors han mostrat palesament que la vida social no permet assolir òptims (E. Morin (1994)).
- L'economia neoclàssica posa l'èmfasi en l'equilibri i en canvi en el món real els processos acumulatius provoquen situacions de desequilibri i crisis, com ja havien indicat Marx i Veblen.

c) *L'evolució de la vida i les teories postmodernes sobre el progrés*

La polèmica sobre si existeix o no progrés en l'evolució de la vida està molt present en la biologia actual i sovint sembla contaminada, com en l'època de Spencer, pels problemes socials. La crisi sobre el progrés en l'evolució social ha arrossegat alguns biòlegs a posar en qüestió qualsevol progrés en l'evolució de la vida. Sembla, però, que hi ha molts biòlegs que segueixen pensant en algun tipus de progrés entès com a augment de complexitat que no sempre vol dir de l'especialització, sinó que precisament pot voler dir increment dels graus de llibertat i per tant de l'adaptabilitat per la flexibilitat. En tot cas, l'evolució de les espècies pot tenir moments d'avenç i de retrocés, atès que funciona en relació amb entorns concrets i sempre és imprevisible en els seus passos concrets dependent d'òptims locals.¹³

6. Discussió

Entre els autors que hem tingut més en compte en el resum anterior, alguns com ara Veblen, Runciman i Hobgson, tot i que presenten diferències, comparteixen l'interès per aplicar el paradigma darwinista a les ciències socials des de l'especificitat de la realitat social. En canvi, Lewin i Boudieu no aborden aquesta problemàtica, però intenten aplicar el concepte de camp a les ciències socials, en el cas del segon explícitament per desmarcar-se de l'organicisme funcionalista. En aquest sentit, també comparteixen implícitament un paradigma més aviat darwinista en tant que el camp és obert i canviant. En darrer terme, Wilson i Blakmore també estan lligats al darwinisme, però, encara que d'una manera oposada entre ells, amb una relació més forta amb la biologia.

Des del meu punt de vista, tots junts ofereixen uns punts de vista complementaris i, malgrat algunes diferències, permeten construir un esquema intel·lectual, un fil conductor, integrador i útil per a la sociologia que al seu torn tingui en compte la biologia i la psicologia. La recerca empírica rigorosa s'anirà cuidant de separar el gra de la palla.

13. Una extensa i documentada presentació d'aquesta problemàtica es pot trobar a: Michael Ruse (1987), *Tomándose a Darwin en serio*. Barcelona, Salvat.

Un bon resum de la polèmica a través d'una exposició clara, documentada i valorada a: Ramon M. Nogués. *Biología esencial. El sabor i el saber de lo vivo*. Barcelona, ICE de la UAB i Vicens Vives.

La taula següent ha estat construïda a partir de totes les aportacions dels evolucionistes i pot servir com un element d'aclariment i de discussió posterior.

Mecanismes	Biològics	Culturals	Socials
Unitat de replicació	Gen	Trets culturals	Pràctiques
Unitat de selecció	Característiques fenotípiques	Trets culturals	Pràctiques
Font de variació	Mutació a l'atzar Recombinació genètica Deriva genètica	Mutació a l'atzar Assaig-Error Innovació intencional Recombinació de trets culturals	Mutació a l'atzar Assaig-Error Innovació intencional Imposició de pràctiques Recombinació de pràctiques
Reproducció	Sexual	Socialització	Socialització
Vehicle	Organisme	Organisme	Rol, grup institucionalitzat
Context	Lluita per la supervivència	Lluita per la supervivència	Lluita per incrementar el poder dels rols a través de la mobilitat individual o col·lectiva
Adaptació	Eficàcia reproductiva	Recompensa psicològica	Eficàcia i supervivència del rol o dels grups institucionalitzats
Conducta	Evocada	Adquirida	Imposada

Bibliografia

- ACARÍN, Nolasco (2002). *El cerebro del rey*. Barcelona, RBA.
- BLACKMORE, Susan (2000). *La màquina de los memes*. Barcelona, Paidós (1ª edició en anglès 1999).
- BOURDIEU, Pierre; WACQUANT LOÏC, J. D. (1994, 1992). *Per a una sociologia reflexiva*. Barcelona, Herder.
- BUNGE, Mario (1980). *Epistemología*. Barcelona, Ariel.
- HODGSON, Geoffrey M. (1993). *Economics and Institutions*. Oxford, Polity Press (1^a ed. 1988).
- (1995). *Economía y Evolución*. Madrid, Colegio de Economistas (1^a ed. en anglès 1993).
- (1999). *Evolution and Institutions. On Evolutionary Economics and the Evolution of Economics*. Cheltenham, Edward Elgar.
- (1999). *Economics & Utopia*. Londres, Routledge.
- LEWIN, Kurt (1936). *Principles of Topological Psychology*, Nova York, McGraw-Hill.
- (1938). *The conceptual representation and the measurement of Psychological forces. Contributions to Psychological Theory*. Vol. I, n. 4.

- (1965). *La teoría del campo en la ciencia social*. Barcelona, Paidós.
- LOPREATO, J.; CRIPPEN (1999). *Crisis in Sociology. The need for Darwin*. New Brunswick (EUA)Londres (Regne Unit), Transaction Publishers.
- MORIN, Edgar (1994). *Sociología*, Madrid, Tecnos.
- NOGUÉS, Ramon M. (1999). (*Biología esencial. El sabor i el saber de lo vivo*. Barcelona, ICE de la UAB i Vicens Vives.
- PAGANO, Ugo (1991). «Property Rights, Asset Specificity, and the Division of Labour Under Alternative Capitalist Relations», *Cambridge Journal of Economics*, 15(3), 315-342. Citat per Hodgson.
- RICHERRSON, Peter J.; BOYD, R. (1990). *Fets per a la velocitat, no per al confort. La teoria darwiniana i la cultura humana*.
- RUNCIMAN, W. G. (1997). *A treatise on Social Theory. The Methodology of Social Theory*. Cambridge. University Press (1^a ed. en anglès 1983).
- (1993). *A treatise on Social Theory. Sustantive Social Theory*. Cambridge, University Press. (1ª edició en anglès 1989).
- (1997). *A treatise on Social Theory*. Vol. III. Applied Social Theory. Cambridge, University Press.
- (1998). *The Selectionist paradigm and its implications for sociology*. *Sociology*, v. 32, n. 1 p. 163-188.
- (1999). *The Social Animal*. Londres. Fontana Press.
- TOBEÑA, Adolf (2001). *Anatomía de la agresividad humana. De la violencia infantil al belicismo*. Barcelona, Galaxia Gutenberg.
- RUSE, Michael (1987, 1986). *Tomándose a Darwin en serio*. Barcelona, Salvat.
- SINGER, Peter (2000). *Una izquierda darwiniana*. Barcelona. Critica.
- WILSON, E. O. (1998). *Consilience: The unity of Knowledge*, Nova York. (traducció espanyola: *Consilience: la unidad del conocimiento*, Barcelona, Galaxia Gutenberg, 1999).